

VATTENANKNUTNA LÄMNINGAR I FORM AV DAMMVALLAR OCH EN FLOTTNINGS- KONSTRUKTION I HARALDSJÖN

Arkeologisk utredning etapp 1 inom del av fornlämning
L2022:10419, L2022:10420 och L2022:10421, fastighet Haraldsjö 1:1,
Skinnskattebergs socken och kommun, Västmanlands län

DANIEL MATSENIUS

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3630

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5
194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Vy över Haraldsjön, sätt från Haraldsjöån. Foto från sydöst.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

DRÖNARBILD:

Spridningstillstånd från Lantmäteriet, ärendenummer LM2022/059891.

© Arkeologikonsult 2023

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

VATTENANKNUTNA LÄMNINGAR I FORM AV DAMMVALLAR OCH EN FLOTTNINGS- KONSTRUKTION I HARALDSJÖN

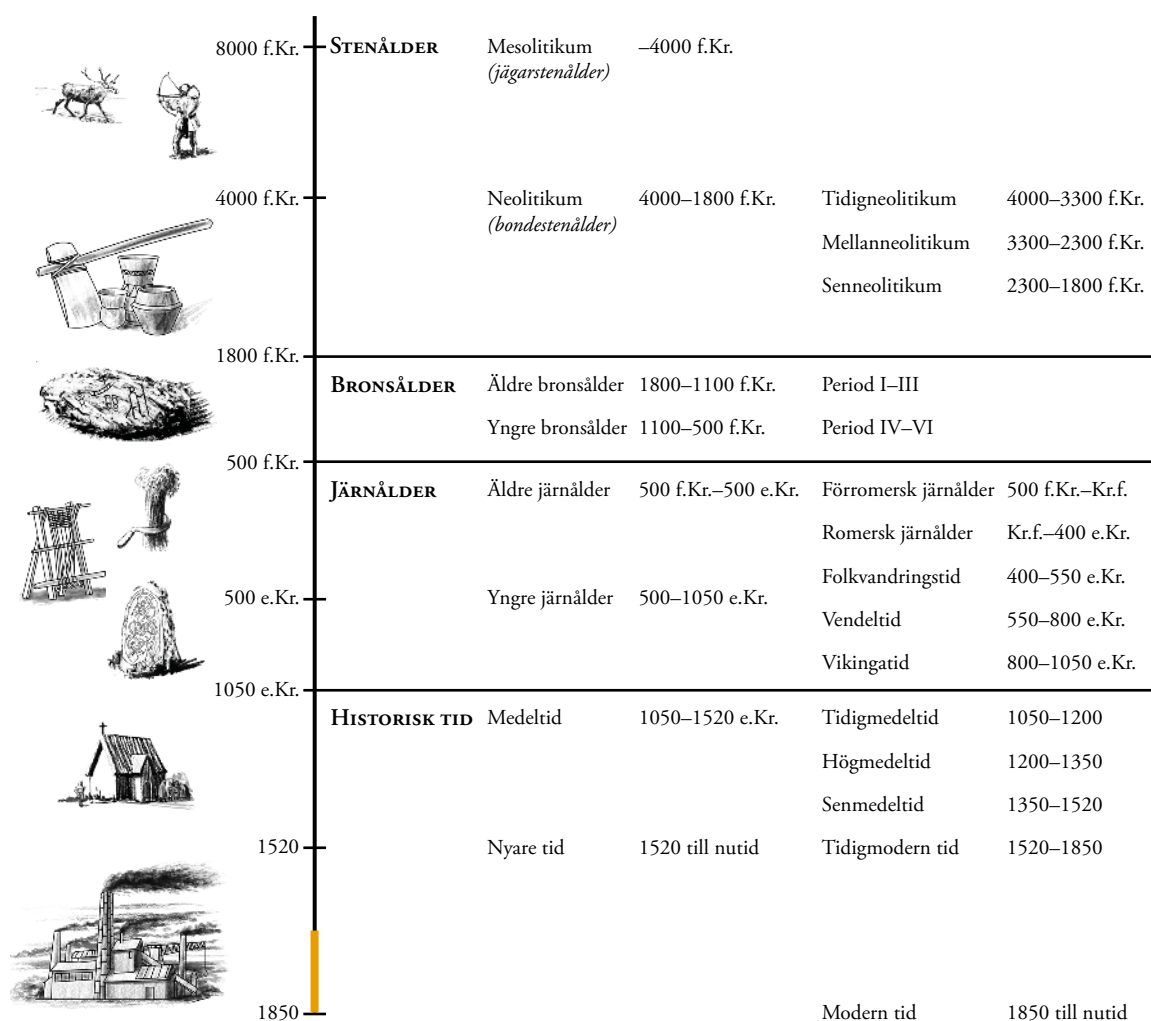
Arkeologisk utredning etapp 1 inom del av fornlämning
L2022:10419, L2022:10420 och L2022:10421, fastighet Haraldsjö 1:1,
Skinskattebergs socken och kommun, Västmanlands län

DANIEL MATSENIUS

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3630

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

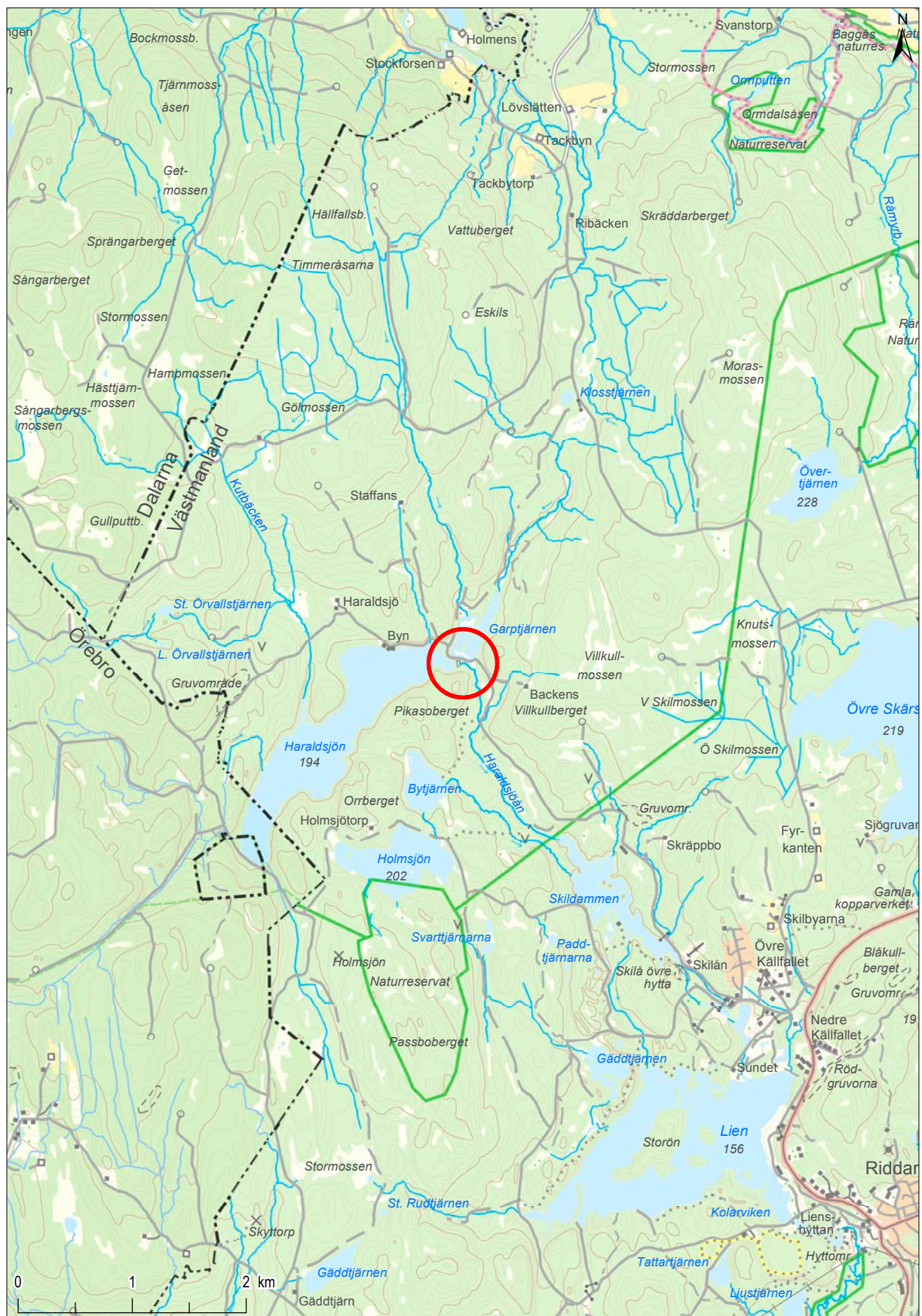
eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ.....	8
GENOMFÖRANDE	10
RESULTAT	11
Kart- och arkivstudie.....	11
Fältinventering.....	14
SLUTSATS.....	20
REFERENSER	22
Litteratur	22
Äldre kartor	22
Digitala källor	22
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	23
BILAGOR	24
Bilaga 1. Kontexter	24

Figur 1. Platsen för den arkeologiska utredningen i Haraldsjön i Skinnskatteberg. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

I samband med att Vattenbyggnad i Sverige AB planerade att ta fram en ansökan till Mark- och miljödomstolen gällande utrivningar av Haraldsjöns dammvall för anläggandet av nytt naturligt sjöutlopp har Arkeologikonsult utfört en arkeologisk utredning etapp 1 i form av en kart- och arkivstudie samt fältinventering. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län under december 2022. Dammlämningarna inom ytan har byggts om i flera omgångar och nyttjas än idag men har troligen anor från åtminstone 1700. I övrigt påträffades

en flottningskonstruktion från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal.

I Kulturmiljöregistret har tre nya objekt registrerats dammvall L2022:10419, dammvall L2022:10420 och flottningsanläggning L2022:10421. Dammvallarna har mest troligt uppkommit före 1850 och registrerades som *fornlämning* medan flottningsanläggningen mest troligt har uppkommit någon gång efter 1870-tal och bedömdes därmed som *övrig kulturhistorisk lämning*.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-6447-2022) utfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom delar av fastigheten Haraldsjö 1:1, Skinnskattebergs kommun. Utredningen bestod av kart- och arkivstudier samt en fältinventering. Utredningen utfördes i samband med att Vattenbyggnad i Sverige AB planerade för att ta fram en ansökan till Mark- och miljödomstolen gällande utrivningar av den dammvall som ligger vid Haraldsjöns utlopp samt anläggande av nytt naturligt sjöutlopp i Haraldsjön.

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berördes av det planerade arbetsföretaget. Nyupptäckta fornlämningar skulle dokumenteras och preliminärt avgränsas inom utredningsområdet.

WSP har tidigare utfört en inventering och värdering av vattenanknutna kulturmiljöer i Forsåns norra del mellan Haraldsjön och Lienshyttan (Östling & Pinto-Guillaume 2018). Inom utredningsområdet påträffades damm- och flottningssanläggningar varav delar återfinns på kartmaterial från 1802 (se figur 6). Inga av lämningarna registrerades dock i Kulturmiljöregistret i samband med inventeringen.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Figur 2. Översikt från Haraldsjön mot utloppet till Haraldsjöån. Foto från väster.

Likt övriga delar av Bergslagen präglas fornlämningsbilden i Skinnskattebergs socken av hyttlämningar, gruvområden och skogsbrukslämningar. I trakterna kring Skinnskatteberg har mycket av den järnmalm som försörjt bruk och hyttor hämtats vilket gör att området utmärker sig med sin höga andel lämningar efter gruvdrift. Till grund för kulturmiljön ligger också de många sjöar och bäckar vars vattenkraft under århundraden har möjliggjort bruksverksamhet. God tillgång på skog har möjliggjort kolning och vattendragen har lämpat sig för timmerflottning.

Det aktuella utredningsområdet låg invid Haraldsjön, mellan övergången från utloppet av Haraldsjön till Haraldsjöån i Skinnskattebergs socken (figur 2). Haraldsjön och Haraldsjöån är en del av alla de mindre vattendrag i Bergslagen som rinner ut i Mälaren.

De närmast registrerade lämningar runt utredningsområdet återfinns cirka 1,5 kilometer åt söder i form

av ett förvar vilket var ett inmutat område för gruvbrytning (L2003:8980; figur 3), och en bebyggelselämning i norr (L2003:8159). Detta grundar sig delvis i att det har gjorts en begränsad mängd större arkeologiska undersökningar i området och många lämningar fortfarande är okända. Något som förtydligades då en sträcka på cirka 14 kilometer längs med Sandåns vattensystem inventerades. Området som ligger cirka sex kilometer väster om Haraldsjön hade innan undersökningen fem registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret, efter inventering finns det nu 49 registrerade lämningar (Rönngren 2021).

Vid den inventering som tidigare gjorts i området påträffades vid utloppet av Haraldsjön en 50 meter lång dammvall med utskov som fortfarande nyttjades och en äldre dammvall strax norr om den befintliga dammen i dagens skogsbryn. Inom Haraldsjöån hittades även en träkonstruktion som tolkades som en flottningsstruktur (Östling & Pinto-Guillaume 2018:22).

Figur 3. Utredningsområdet med närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:15 000.

Utredningsområde	Övrig kulturhistorisk lämning (KMR)
● Fornlämning (KMR)	● Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn
■ Lägenhetsbebyggelse	— Gruvområde
Lägenhetsbebyggelse	Bergshistorisk lämning övrig

GENOMFÖRANDE

Utredningen genomfördes genom fältinventering och kart- och arkivstudier inom Lantmäteriets historiska kartor, Riksarkivet digitala forskarsal och Kulturmiljöregistret. Utredningsområdet var cirka 5 000 m² och låg kring utloppet av Haraldsjön ned till Haraldsjöån, området är beläget cirka 190 meter

över havet (figur 4). Inventeringen genomfördes i december. Delar av utredningsområdet låg i skogsmark och vid inventeringstillfället täcktes området av snö, detta gjorde möjliga lämningar inom dessa ytor svårupptäckta. Alla påträffade anläggningar beskrevs, fotograferades och mättes in med RTK-GPS.

Figur 4. Översiktsbild över utredningsområdet. Till höger i bild syns Haraldsjön, centralt i bilden syns utloppet med dammlucka ned mot Haraldsjöån. Foto från nordöst.

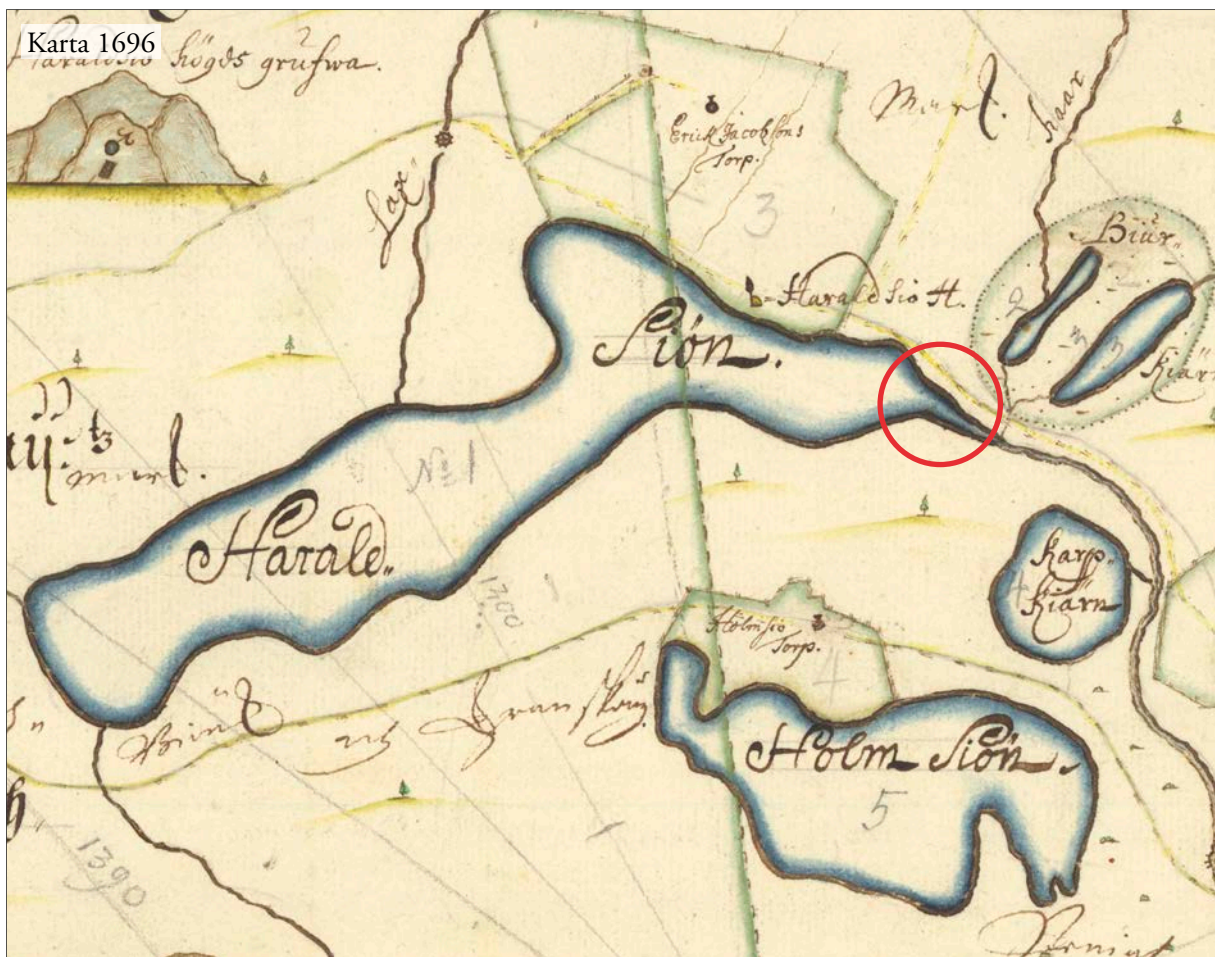
RESULTAT

Kart- och arkivstudie

Från mitten av 1600-talet finns skriftliga belägg för bebyggelse vid Haraldsjön. I en mantalslängd 1642 är Jöns i Haralsboda registrerad, och 1651 tillkommer Kolar Sigfrid i Haraldsiön (Nordiska museet, Minnen). Det historiska kartmaterialet över utredningsområdet är relativt begränsat. Den äldsta kartan över området är från 1696 (figur 5). Vid utloppet till Haraldsjöån återfinns vid den här tiden inga dammkonstruktioner. Kring Haraldsjön och de närliggande sjöarna syns ett antal torp. Vattenkraften i åarna har likväl nyttjats. Vid Laxbäcken och Sandbyggsbäcken som båda rinner ut i Haraldsjön har två kvarnar legat och nedströms Haraldsjöån

sett från utredningsområdet har det också legat en kvarn. Utloppet från sjön till ån utgör den topografiskt mest lämpade platsen för en fördämning i syfte att bygga upp en vattenkraftresurs som sedan kunnat nyttjats längs med Haraldsjöån och vidare nedströms.

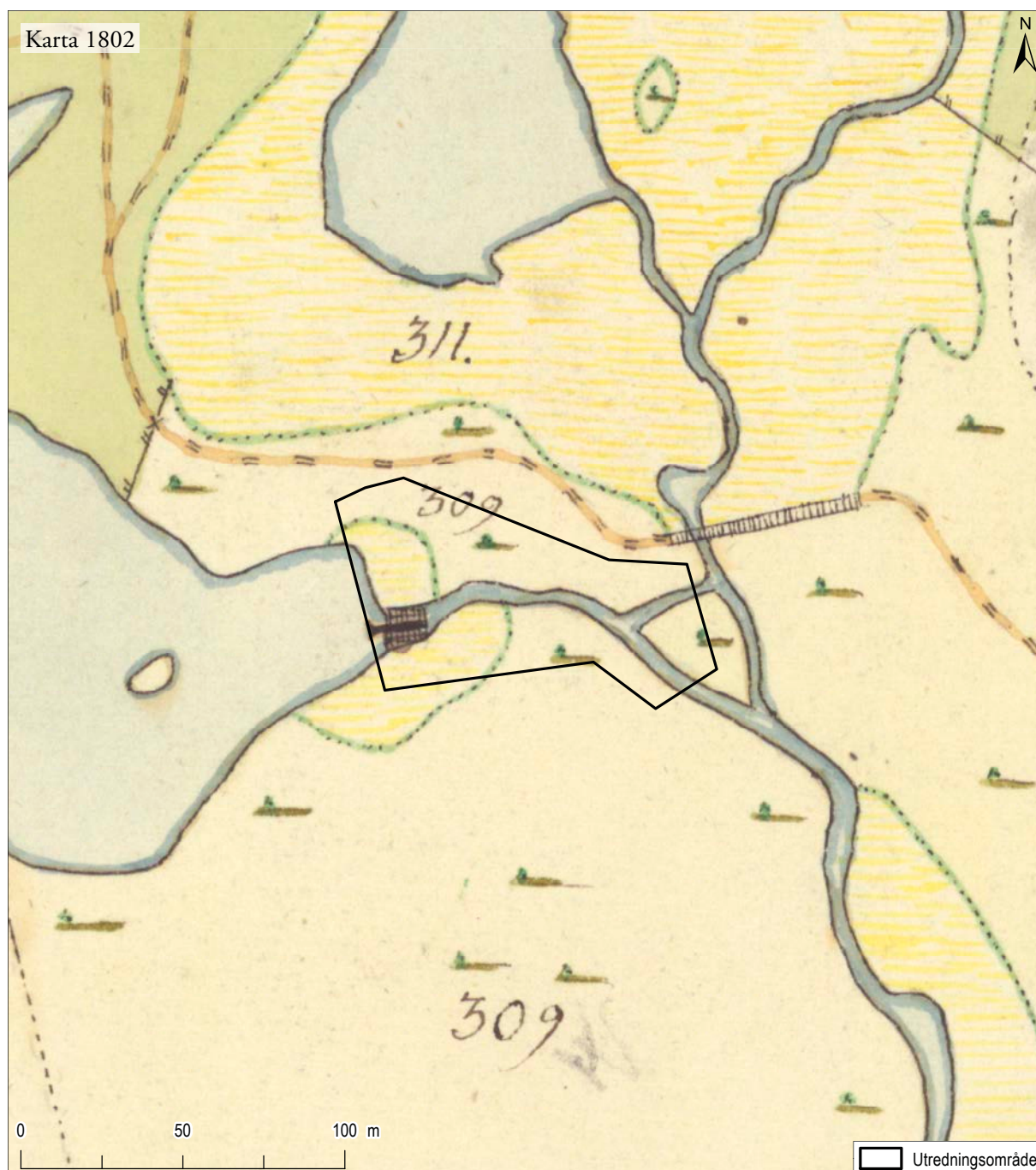
Det är inte omöjligt att det har det funnit någon form av dammvall kopplad till Skilå nedre hytta (L2003:9227) som anlades någon gång kring övergången 1400–1500-tal eller till Skilå övre hytta (L2003:9306) som togs i bruk 1653 (Östling & Pinto-Guillaume 2018:23). Haraldsjöån rinner ut i Skildammen som i sin tur har försett hyttorna vid Skilå med vattenkraft.

Figur 5. Platsen för utredningen markerad med en röd cirkel på 1696 års karta. Inga konstruktioner finns utmarkerade inom utredningsområdet. Längre nedströms Haraldsjöån syns en kvarn. Nordnordväst längs de två bäckarna Sandbyggsbäcken och Laxbäcken som har sin avrinning i Haraldsjön syns även där två kvarnar. Runt de små sjöarna och bäckarna i närområdet syns ett antal torp. Kartan är ej rektifierad.

Efter 1696 års karta följer ett glapp i kartmaterialet fram till 1802. I utloppet från sjön har nu en dammkonstruktion tillkommit. Exakt vad den består av går inte att säga då kartan är schematisk men någon form av ränna antyds. På kartan syns ingen dammvall som sträcker sig ej bortom själva utloppet (figur 6). Under slutet av 1800-talet ska dammen enligt uppgift ha byggts om, och en flottled byggts från

Haraldsjön ned till sjön Lien där Ridderhyttans sågverk låg. Det var även då timmerflottning började bedrivas på platsen. En damm ska då ha byggts vid Haraldsjön som höjt vattennivån cirka en meter. På enstaka ställen längs ån byggdes även timrade rännor (Östling & Pinto-Guillaume 2018:17, 23). På den ekonomiska kartan från 1966 syns endast en fördämning vid utloppet från sjön till bäcken.

Figur 6. Dammvallen mot 1802 års karta någon form av dammkonstruktion har nu tillkommit vid utloppet av sjön. Skala 1:2 000.

Nedströms Haraldsjöan har vattenkraften nyttjats av de hyttor som legat i trakterna kring Riddarhyttan. Gruv- och hytt drift har här bedrivits sedan medeltid. År 1610 anläggs en ny hytta av Thomas Hammarsmed, 1876 bildas Riddarhytte AB. Verksamheten innefattade då bland annat järn- och koppargruvor, anriknings- och sintringsverk vid Riddarhytte malmfält, järnvägsdrift, sågverk och hyvleri. Bolaget bedrev även skogs- och jordbruk, under 1900-talet fanns även kraftstationer och en tryckimpregneringsanläggning (Riksarkivet). Under slutet av 1800-talet byggdes en flottled från Haraldsjö ned till sjön Lien där Riddarhyttans sågverk låg. Flottningen upphörde 1939 (figur 7) då lastbils-transporter tar över (Östling & Pinto-Guillaume 2018:17ff).

Figur 7. Flottningsränna från Haraldsjöan. Källa: Riddarhyttans hembygds- och intresseförening. Foto av Evert Jansson, mitten av 1900-tal. Bilden är beskuren.

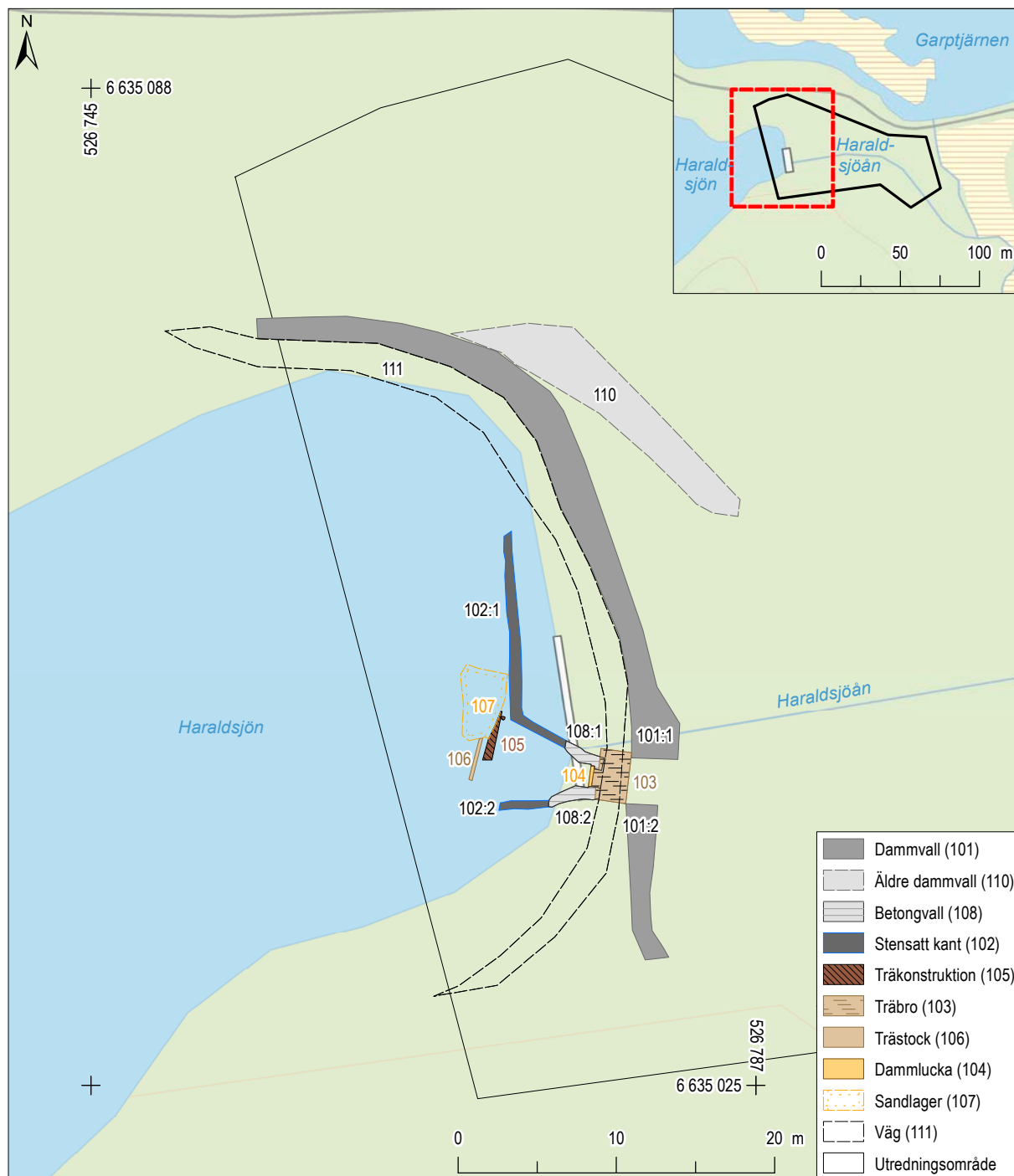

Figur 8. Det befintliga utskovet genom dammvall 101. Foto från sydöst.

Fältinventering

Vid utloppet från Haraldsjön återfanns en cirka 50 meter lång kallmurad dammvall (101) bestående av spräckt och huggen sten i kvadratisk form med raka sidor med en storlek mellan 0,6 och 1 meter samt ett utskov på 3 meter (figur 10).

Dammvallen var sammanbunden med en träbro som sträckte sig över dammutloppet. Mot bronns västra sida satt en dammlucka, utskovet genom luckan var 1 meter. Dammluckan var sammanbyggd med ett betongfundament som bildade en avsmalning i dammfåran in mot dammluckan (figur 11). Betongfundamentet var till synes gjutet på en äldre stensatt

Figur 9. Anläggningarna vid utloppet från Haraldsjön, skala 1:400. Översikt hela utredningsområdet mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:4 000.

Figur 10. Dammvallen 101, norr om åfåran. Foto från öster.

Figur 11. Utloppet från Haraldsjön ned mot ån medstensatt kant (102) samt yngre betongkonstruktion (108). Foto från sydväst.

kant (102) som lett vattnet mot utskovet. Närmast utskovet var stenen av liknande karaktär som den i den befintliga dammvallen 101 (bilaga 1). På den norra sidan utloppet var konstruktionen även uppbyggd med mindre skarpkantad sten i upp till sex skift, konstruktionen övergick i en strandskoning längs med Haraldsjöns östra strandkant bestående av samma typ av sten (figur 12). I diverse hålrum bland den sten som lett vattnet mot utskovet återfanns betongklumpar, dessa har troligen adderats vid bygget av betongfundamentet.

Strax väster om utloppet från sjön påträffades en träkonstruktion (106) av stående plank som varit fastspikade i liggande stockar (figur 13). På och upp mot träkonstruktionen låg ett sandlager som möjligen utgjordes av påförda massor (107). Träkonstruktionen och sandlagret tolkades som resterna av någon form av dammtröskel som har verkat i syfte av att upprätthålla en miniminivå av vatten i sjön (figur 12). En liknande träkonstruktion har påträffades vid en dammvall i Gärsjöbäcken (Matsenius 2022).

Figur 12. Översikt över utloppet från Haraldsjön. I överkant syns träbron och utskovet. Centralt i bilden syns träkonstruktionen 105 med tillhörande sandlager 107 bildar de en möjlig tröskel gentemot utloppet. Till vänster i bild syns den stensatta kanten 102 som delvis fungerat som strandskoning. Foto från väster.

Figur 13. Träkonstruktionen 105. Foto från väster.

Figur 14. Den äldre dammvallen 110. Foto från öster.

Nordöst om den befintliga dammvallen påträffades resterna av en äldre kallmurad dammvall (110). Vallen bestod delvis av rundad natursten med raka sidor samt spräckt och huggen sten som var mindre och mer skarpkantad än den i dammvallen 101 och lagd i betydligt mer oregelbundna skift (figur 14). I nederkant av vallen återfanns även dragjärn med

X-formade ankarslut (figur 15). Efter stångjärnets introduktion börjar dragjärn av denna typ produceras, där bjälkankarjärnet har en öppning för ankarslutet. X-formade ankarslut med holkmetoden blir allena rådande på 1700-talet (Molander 1985:31ff), X-formade ankarslut används även genom hela 1800-talet.

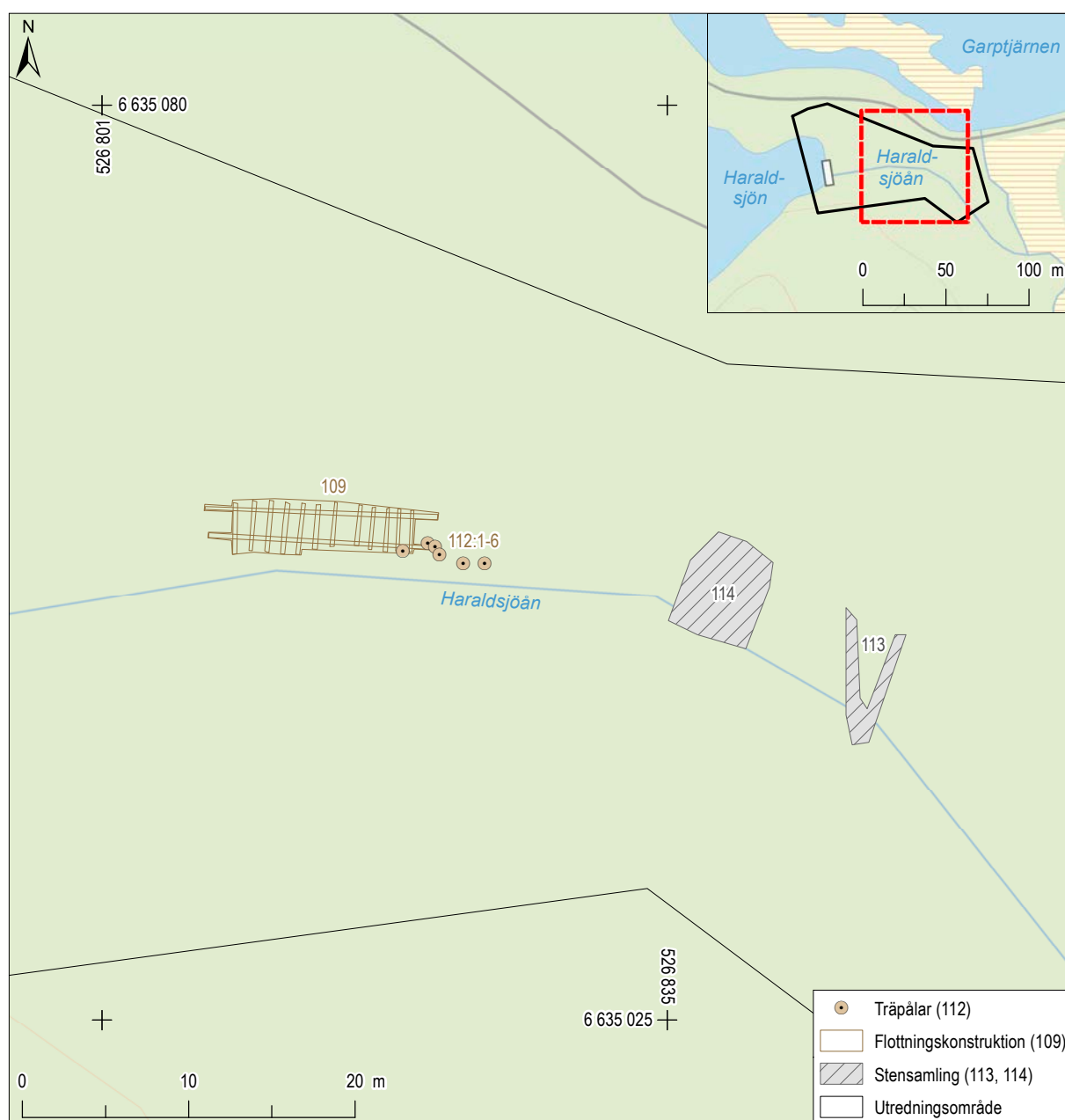

Figur 15. X-format ankarslut till dragjärn i dammvall 110. Foto från öster.

I Haraldsjöån påträffades en flottningskonstruktion (109) av underliggande stockar i åns riktning med överliggande tvärgående stockar (figur 16 och 17). Vid inventeringstillfället var vattennivån i ån så pass hög att ingenting av konstruktionen stack upp ovan ytan. Ett antal stockar kunde skönjas direkt under vattenytan, resterande del kunde anas på drönarfoton (se Östling & Pinto-Guillaume 2018:25 då vattennivån var lägre). Hela konstruktionen var uppskattningsvis 14 meter lång och bildade en form av räls, möjligen för att förenkla framfarten för

timret. Alternativt har anläggningen har utgjort ett fundament till en flottningsränna. I anslutning till konstruktionens östra del skymtade något som tolkades som stående pålar som stack upp ur vattnet (112).

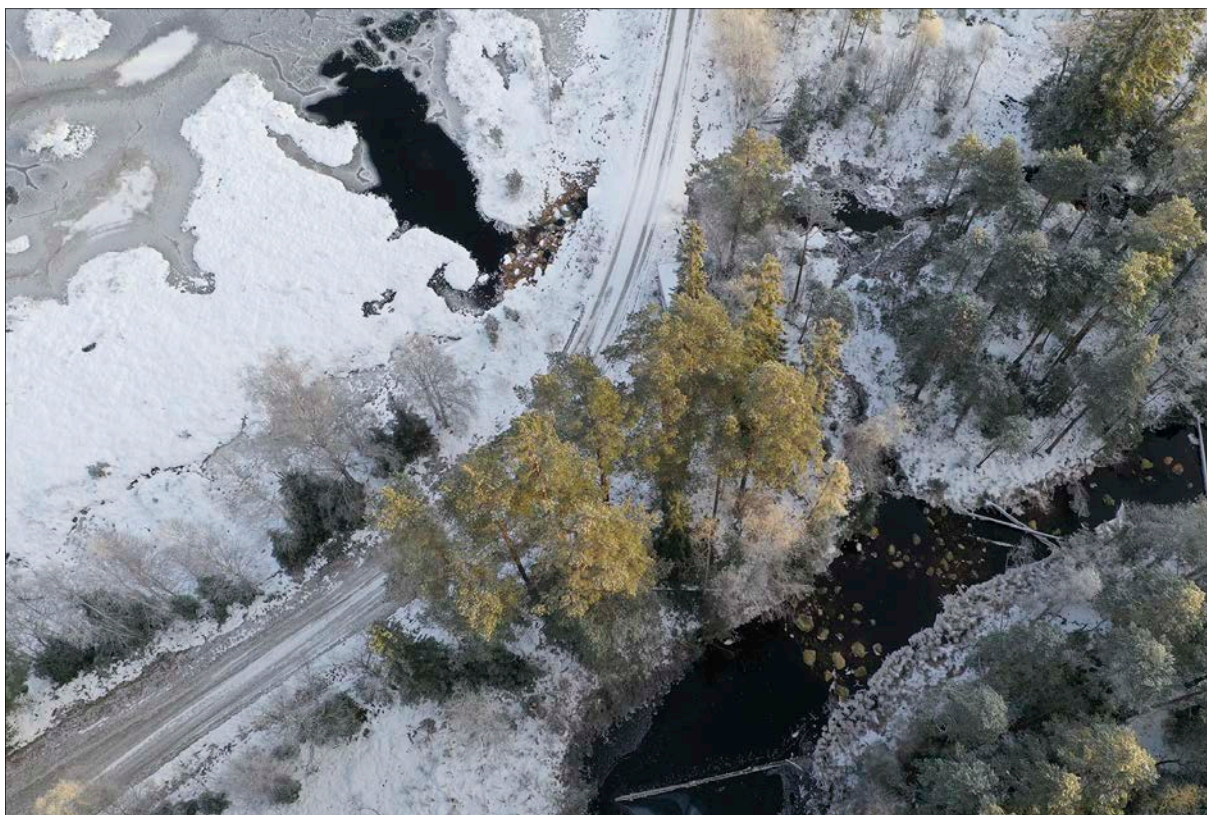
I den östra delen av utredningsområdet återfanns två diffusa koncentrationer av sten i ån (figur 18). Dessa kan vara helt naturliga, möjligen är det rester av ett fundament till en flottningsränna eller en äldre okänd byggnad.

Figur 16. Anläggningarna i Haraldsjöån, skala 1:400. Översikt hela utredningsområdet mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:4 000.

Figur 17. Inzoomad drönbild över flottningskonstruktion 109 i Haraldsjöån, vid fältinventering skymtades endast fem stockar under vattenytan från strandkanten. Upp till tolv tvärgående stockar kan anas utifrån drönbilden. Dess ungefärliga utbredning markerad på bilden med röd streckad linje. Foto från sydöst.

Figur 18. Haraldsjöån med stensamlingarna 113 och 114 i nederkant av bilden, möjligen rör det sig om naturliga samlingar av sten, alternativt resterna efter någon form av fundament, möjligen till en flottningsränna. I övre vänsterhörnet syns Garptjärnen. Foto från sydväst.

SLUTSATS

Sammantaget har lämningarna inom den berörda ytan ett tidsdjup som troligen sträcker sig ned i 1700-tal. Med sin relativt enkla utformning och ankarjärn är dammvallen 110 den äldsta lämningen inom ytan. Vallen finns inte med på något kartmaterial, men mellan 1696–1802 finns heller inget kartunderlag. Möjligen har vallen både byggts och övergivits under 1700-talet, alternativt har den fungerat som någon form av förstärkning till dammvallen 101.

Den befintliga dammvallen 101 har haft flera byggnationsfaser. Exakt när dammvallen byggs är inte säkert då den inte finns med på något kartmaterial, samtidigt som den fördämning som finns med på 1802 års karta är av mer schematisk karaktär. Flottning ska inte ha börjat idkas i Haraldsjöån förrän under slutet av 1800-talet. Det som illustreras på 1802 års karta bör därför inte vara en flottningsränna. Möjligen är det dammutskovet med någon form av tillhörande bro som sträckt sig över ån. Själva dammvallen har eventuellt inte varit nödvändig att rita ut då kartan är schematisk. När man under 1870-talet börjar flotta timmer i Haraldsjön har utskovet troligen anpassats efter dess behov. Enligt uppgift ska en damm ha byggts i samband

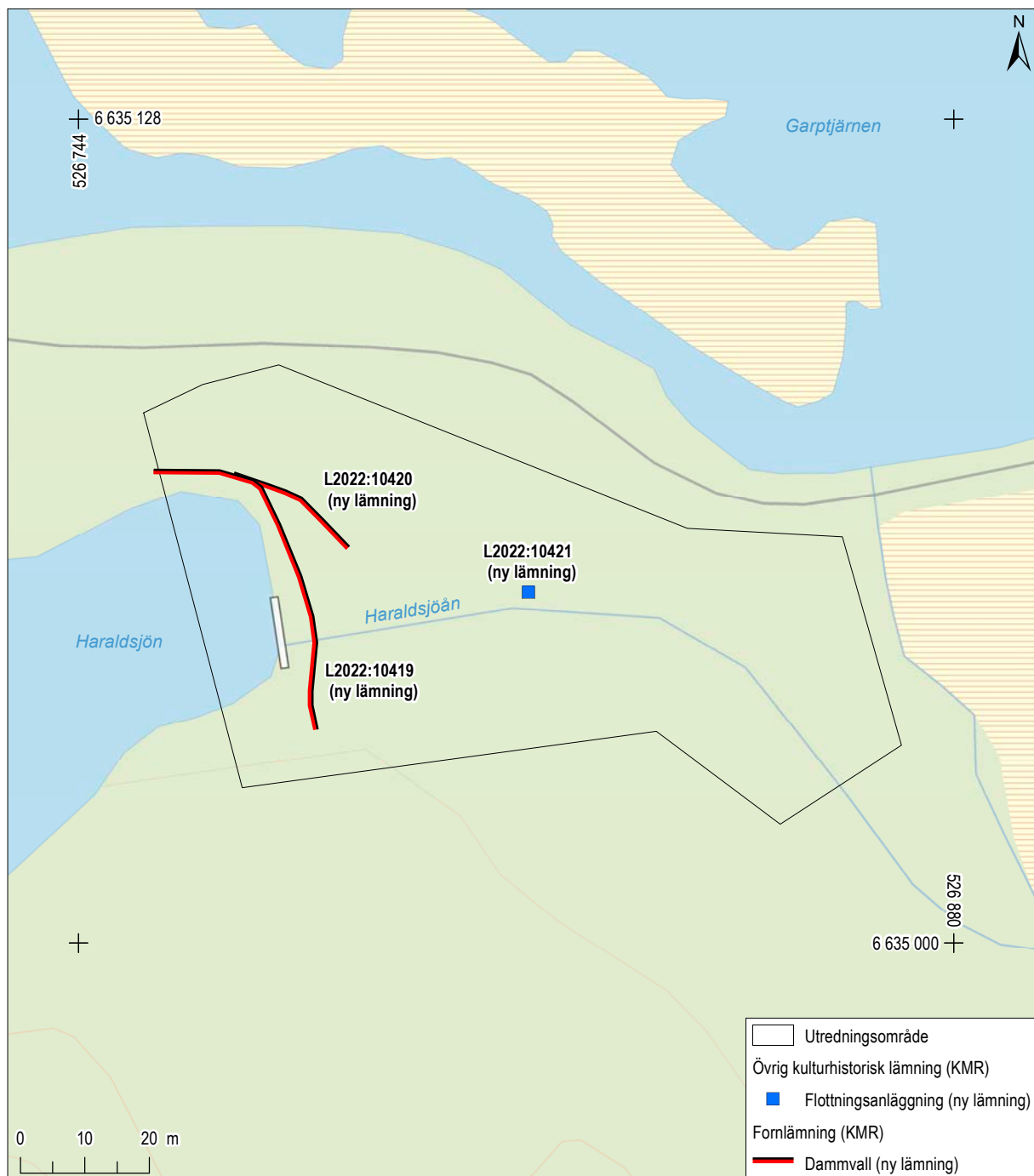
med detta (Östling & Pinto-Guillaume 2018:18). Det som är synligt av dagens dammvall (101) kan möjligen härledas till denna byggnation. Den flottningskonstruktion (109) som påträffades härrör från samma tid. Timmerflottningen ska ha upphört 1939 (Ibid:19), någon gång därefter har utskovet byggts om igen och dagens betonglucka med tillhörande betongfundament tillkommer.

Det topografiska läget vid utloppet från sjö till å kan som ovan nämnts ha dämats upp i någon form redan när Skilå nedre hytta anladdes kring övergången mellan 1400–1500-tal. Det är således ingen omöjlighet att de dammvallar som idag är synliga är byggda på äldre konstruktioner.

Efter utredningen har tre nya lämningar registrerats i Kulturmiljöregistret (figur 19 och 20), dammvall L2022:10419, dammvall L2022:10420 och flottningsanläggning L2022:10421. De två dammvallarna har båda bedömts som *fornlämning* då de troligen har uppkommit före år 1850. Flottningsanläggningen har bedömts som *övrigt kulturhistorisk lämning* då konstruktionen mest troligt uppkommit som tidigast på 1870-talet.

Lämningsnr KMR	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning	Undersökningsstatus	Beskrivning av lämning
L2022:10419	Dammvall	Fornlämning	Ej undersökt	Fördämningsvall, 50 m l (N–S), 2–3 m br och 0,8–4 m h, kallmurad med spräckta och huggna stenar i kvadratisk form. Utskov med dammlucka i södra delen.
L2022:10420	Dammvall	Fornlämning	Ej undersökt	Fördämningsvall, 21 m l (NV–SÖ), 2–3,5 m br, 1–2 m h, kallmurad med både rundad natursten samt spräckt och huggen sten. Dragjärn med X-formade ankarslut i nederkant på NÖ sidan.
L2022:10421	Flottningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning	Ej undersökt	Flottningsanläggning, 14 m l och 3 m br (Ö–V) av trä. 2 underliggande stockar ca 14 m l och ca 0,25 m i diam. Uppskattningsvis 12 tvärgående överliggare, ca 2,5–3 m l och 0,25 m i diam.

Figur 19. Beskrivning från Kulturmiljöregistret (KMR) av de nyregistrerade lämningarna.

Figur 20. De nyregistrerade lämningarna i Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000.

REFERENSER

Litteratur

MATSENIUS, D. 2022. *Vattenanknutna lämningar i Gärsjöbäcken. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid träindustrilämningen L2002:3305 och kvarnlämningen L2002:3356, Sala kommun, Västmanlands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2022:3621.*

MOLANDER, B. 1985. *Järn i gamla byggnader*. Stockholm, Stockholms stadsmuseum.

RÖNNGREN, J. 2021. *Kulturbeskrivning av Sandåns vattensystem. Ramsbergs och Malingsbo socknar, Lindesbergs och Smedjebackens kommuner, Västmanland, Dalarna och Örebro län. Arkeologgruppen Rapport 2021:13.*

ÖSTLING, A. & PINTO-GUILLAUME E. P-G. 2018. *Inventering och värdering av vattenanknutna kulturmiljöer i Forsåns norra del mellan Haraldsjön och Lienshyttan Arbogaåns avrinningsområde, Västmanlands län. WSP, Kulturmiljögruppen.*

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)
Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

NORDISKA MUSEET, MINNEN
Sökdatum: 2022-12-12
<https://minnen.se/tema/platser/6360>

RIDDARHYTTANS HEMBYGDS-
OCH INTRESSEFÖRENING
Sökdatum: 2022-12-12
<https://www.hembygd.se/riddarhyttan/picture/2289507>

RIKSARKIVET, DIGITALA FORSKARSALEN
Sökdatum: 2022-12-12
<https://sok.riksarkivet.se/amnesomrade?postid=ArkisRef+SE%2fVA%2f50000&infosida=amnesomrade-narings-och-yrkesliv&flik=1>

Äldre kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

GEOMETRISK AVMÄTNING 1696
Västmanlands län, Skinnskattebergs socken
Aktbeteckning: T54-30:1
Skinnskattebergs socken Haraldsjö nr1
Lantmätare: Olof Ulhegius

LAGA DELNING 1802
Västmanlands län, Skinnskattebergs socken
Aktbeteckning: T54-63:2 Sida 13
Skinnskattebergs socken, Riddarhyttan nr1
Lantmätare: Adolf Ulrik Pihlstrand, Johan Vallmo

Rikets allmänna kartarkiv (RAK)

EKONOMISKA KARTAN 1966
Västmanlands län, Skinnskattebergs socken
Aktbeteckning: Haraldsjö J133-11F7g66

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3630
Länsstyrelsens diarienummer:	431-6447-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2022-12-06
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Uppdragsnr i KMR:	202201600
Företagare:	Vattenbyggnad i Sverige
Län:	Västmanland
Landskap:	Västmanland
Kommun:	Skinnskatteberg
Socken:	Skinnskatteberg
Fastighetsbeteckning:	Haraldsjö 1:1
Berörda lämningar, KMR:	L2022:10419, L2022:10420, L2022:10421
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning etapp 1
Utförandetid, fältarbete:	8 december 2022
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektleddare:	Daniel Matsenius
Rapportansvarig:	Daniel Matsenius
Fältpersonal:	Daniel Matsenius, Jonna Sarén Lundahl
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetssäkring:	Åsa Berger
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

BILAGA 1. KONTEXTER

Kontext	Objekt	Längd (m)	Bredd (m)	Höjd/djup (m)	Beskrivning
101	Dammvall	50	2–3	0,8–4	Dammvall vid utloppet från Haraldsjön ned i Haraldsjöån. Ligger i N–S riktning, svänger av mot väst i norra änden. Kallurad. Bestående av spräckta och huggna stenar i kvadratisk form med tillhuggna raka sidor i storlek mellan 0,6–1 m. Större delen av dammvallen bestod av sten i 1–3 skift. Närmast bäckfåran mot var vallen förstärkt med extra sten på brädden, vallen bestod här av 6 skift sten. Enstaka mindre stenar inkilade i diverse hålrum mellan de större stenarna. Söder om bäckfåran låg dammvallen på berg närmast bäcken. Utskovet var ca 3 m brett.
102	Stensatt kant	3–14	0,5	-	Stensatt kant vid utlopp från Haraldsjön ned i Haraldsjöån. Bestod av stensatt kant längs strandkanten av östra änden av Haraldsjön, fortsatte vidare N under marknivån. Stenen var skarpkantig, delvis lagd med flatsida utåt, i storleken 0,2–0,45 m. Vid utloppet till bäcken låg samma typ av mindre skarpkantiga sten i 6 skift, i enstaka hålrum mellan stenarna låg betong. Därefter följde ett parti med större spräckt sten i 2–3 skift, i storlek 0,7–1,3 m. En av stenarna hade fyra borrhål, i enstaka hålrum mellan stenarna låg betong. Denna större sten påminde om den i dammvall 101. Vid utloppet mot bäcken var konstruktionen inmurad av betong från konstruktionen 108.
103	Träbro	3,2	1,9	-	Träbro, sammanbinder dammvallen 101 över bäckfåran.
104	Dammlucka	1,3	0,2	3	Manuell anordning i järn, själva dammlucka bestod av en järnram med fogade träplankor.
105	Träkonstruktion	3,2	0,5	-	Träkonstruktion bestående av stående plankor mellan 0,2–0,6 m långa, 0,1 m breda, 0,03 tjocka. Plankorna var spikade i överkant i en bakomliggande rundad stock som var 3,8 m lång. Framför plankorna låg ytterligare en rundad stock. I norra änden lutade konstruktionen mot en lodrätt stående stolpe, 0,15 m i diam, som hade ett urtag för den runda stock som plankorna var spikade i. Delar av plankresterna syntes under vattenytan centralt i utloppet från sjön. Konstruktionen bestod möjligen av någon form av tröskel för att hålla en miniminivå på vattnet i sjön.
106	Trästock	2,7	0,15	-	Rundad stock, syntes direkt under vattenytan. Rak ände i S. Fortsatte under sandlager 107 i N. Möjligen ursprungligen en del av träkonstruktion 105, alternativt stock som hamnat på tvären vid flötning och fastnat.
107	Sandlager	4,5	3	-	Sandlager som delvis täckte träkonstruktionen 105. Möjligen del av uppspolad sand, alternativt påförda massor som tillsammans med träkonstruktion 105 bildat en tröskel gentemot utloppet till bäcken.
108	Betongvall	2,7–3,2	1	2	Betongkonstruktion vid utloppet från Haraldsjö till Haraldsjöån. Konstruktionen var byggd på sten från stenkonstruktionen 102. Lodrätta armeringsjärn syntes i betongen. Konstruktionen bildade en smal fåra som var ca 1 m där vattnet rann igenom, dammlucka 104 reglerade utloppet.
109	Flottningskonstruktion	14	3	-	Flottningskonstruktion, syntes i fält under vattenytan som två stockar vilka låg i åns riktning som verkade som underliggare till fem stockar som låg på tvären över de två andra. Via drönbilder kan fler stockar anas, uppskattningsvis minst 12 tvärgående stockar med tillhörande underliggare. Möjlig funktion kan ha varit att skapa en jämn bottenyta där timmer kan ha flottas, stockarna har då verkat som en typ av räls, alternativt som resterna av fundament till flottningsränna. Utbredningen är ungefärlig.
110	Dammvall	21	2–3,5	1–2	Äldre dammvall, går ihop med dammvall 101 i N. Kallmurad. Bestående av betydligt mindre sten än den tillhörande 101. Spräckt och delvis huggen sten, skarpkantig i storlek mellan 0,4–0,7 m med ett stort inslag av mindre sten i varierande storlek inkilade i diverse hålrum. Även inslag av rundade naturstenar med raka sidor. Oregelbundet lagd i 5–7 skift. Delvis utrasad. På tre ställen påträffades dragjärn med ankarlut i nedre delen av muren mot Ö, varav 1 bevarad, X-formad med två böjda plattjärn.
111	Väg	60	1,4–1,7	-	Väg som ledde fram till dammvallen.
112	Träpålar	0,15	0,15	-	Stående träpålar centralt i bäckfåran, uppskattningsvis 0,15 m i diam. Endast ca 0,1–0,15 m stack upp ovan ytan.
113	Stensamling	8	2	-	Diffus koncentration av sten i triangulär form, stenen låg på rad om än något glest mellan varandra. Möjligen helt naturligt, alternativt resterna av fundament till flottningsränna från 1800/1900-tal eller äldre okänd kvarn, eller annan byggnad. Utbredningen är ungefärlig. Låg vid utlopp från Garptjärn.
114	Stensamling	6	5	-	Diffus koncentration av sten. Möjligen helt naturligt, alternativt resterna av fundament till flottningsränna från 1800/1900-tal eller äldre okänd byggnad. Utbredningen är ungefärlig.

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3630